گووتاری پیاوسالارانه، گووتاری زاڵ بەسەر جووڵانەوەی ناسیۆنالیستی و سەوزدا

بەبۆنەی هەشتی مارس ٢٠١٠

شەماڵ کاوە

دەستپێک :

من باسەکەم بە پرسیارێکەوە دەست پێدەکەم تا دواتر بتوانم ئاماژە بە هەندێ ڕەهەندی ئێمڕۆی پرسی ژنان لە رۆژهەڵاتی کوردستان لە پێوەندی لە گەڵ جووڵانەوەی سەوزدا بکەم. بەڵام با سەرەتا ئەوەش بڵێم کە ئەم باسەی من، لەسەر بنەمای لێکۆڵینەوەیەکی جددی ئەزموونیی دانەمەزراوە. چونکو نە کاری پسپۆری من لەم بوارە دایە و نە فرسەتی زەمانیی کافیشم بۆ رامانێکی جددی لەمەر ئەم بابەتە پێدراوە. هەربۆیەش سەرشاری باسەکەم، بەر لەوەی تێروانینێکی ڕووتی ئاکادیمیکی بێت، رامانێکی سیاسییە.

پرسیارەکەی من ئەوەیە کە "داخوا ئێمە لە رۆژهەڵاتی کوردستان خاوەنی جووڵانەوەیەکی ژنان هەین یان نا؟ " ئەگەر وەڵامی ئێمە بەم پرسیارە ئەرێنی بێت، ئەوسا دەبێ بپرسین کە کاراکتەر و تایبەتمەندییەکانی ئەم جووڵانەوەیە چین؛ ئەگەریش وەڵامی ئێمە نەرێنی و نا بێت، ئەوسا دەبێ لە هۆکار یان هۆکارەکانی نەبوونی ئەم جووڵانەوەیە بپرسین و پێناسەیان بکەین.

کاتێ دەپرسم ئایا دیاردەیەکمان بە ناوی جووڵانەوەی ژنان لە رۆژهەڵاتی کوردستان هەیە، جەختم لەسەر چەمکی "جووڵانەوەیە". هەر بۆیەش پێموای ە بۆ ئەوەی هەر لە سەرەتاوە خۆمان لە هەندێ هەڵەتێگەیشتن بپارێزین، باشترە بە پێناسەکردنێکی چەمکیانەی "جووڵانەوە" باسەکە دەست پێبکەم. چونکو من پێموایە دەبێ لێرە جیاوازییەک لە نێوان چەمکی "جووڵانەوە" (بەمانای Movement) لە ئاستێکی تیۆریک لەگەڵ جووڵانەوە لە گووتاری رۆژانەدا کە زیاتر بە مانای چالاکی و جموجۆڵ (Activity) دێت دابنێین ("جووڵانەوە" (movement) هەم وەک چەمکێک بەتەنیا بەکار دێت و هەمیش وەک "جووڵانەوەی کۆمەڵایەتی" (social movement). من لێرە هەر وەک کەسانی دیکە، ئەم دووانە هەر بە یەک واتا بەکار دێنم).

لە بواری کۆمەڵناسیدا باسێکی زۆر سەبارەت بە پێناسە و تایبەتمەندییەکانی جووڵانەوە هەیە و لەم بوارەدا یەکدەنگییەکی تەواو نییە، بۆیە من بەبێ ئەوەی بچمە ناو جیاوازییەکان، هەوڵ دەدەم وێنەیەکی گشتگر لەم چەمکە بە گوێرەی کۆدەنگییەکان ئاراستە بکەم.

مەبەست لە جووڵانەوە، ئیرادە و کردێکی کۆییە بە مەبەستی گۆڕانکاری لە بوارێکی تایبەت و لەسەر بنەمای هەندێ خاڵی هاوبەش. ئەم ئیرادە و کردە کۆییە، سەرەڕای پێکهاتەیەکی تارادەیەک چەسپاو، لە ویست و خولیای جیاواز و بە بەشداری توێژ و کەسانی جیاواز پێکدێت. هەر بۆیەش لەسەرەتاوە خاوەنی پێناسەیەکی ئامادە نییە و، ئەم پێناسەیە بەرهەمی رەوتێکە کە لە فۆرمگیری جووڵانەوەکەدا ساز دەبێت. واتە پێناسەی جووڵانەوەیەک لە هاوکردی (interaction) نێوان پێناسە جیاوازەکانی پێکهێنەران و بەشدارانی جووڵانەوەکە و هەولی تێکرایی و کۆیی ئەواندا ساز دەبێت. هەر بەم هۆیەشەوە، ئەم پێناسەیە هیچکات، پێناسەیەکی نەگۆڕ و قەتیسماو نییە. دیارە هۆکارێکی سەرەکی نەبوونی پێناسەیەکی ئامادە دەگەڕێتەوە بۆ جیاوازی بنەما کۆمەڵایەتییەکانی بەشدارانی ئەم جووڵانەوەیە کە پێکهاتەیەکە لە توێژ و چینی جیاواز، بە ویست و داواکاری و بەرژەوەندی جیاواز.

لە ئاستی ساختاری رێکخراوەیی، جووڵانەوە فۆرمێکی تۆڕەکیی، خۆگونجاو (flexible) و زۆر جاران ناهیراشیانە هەیە. ئەم فۆرمە هەم لە بواری راپەڕاندنی کار و ئەرکەکان و هەمیش، لە فرەجۆری و سروشتی جیاوازی بەشدارانی ئەم جووڵانەوەیەدا دەردەکەوێت. مەبەستی تا رادەیەک بەزاندنی هەندێ سنووری کۆمەڵگایە بۆ ئەوەی ئەم سنووڕپەڕاندنە بببێتە هۆی گۆڕانێک لە نۆرمەکاندا. هەر بەم پێیەش زۆربەی توێژینەران پێیان وایە جووڵانەوەیەکی بەنەهادینەبوو، ئیتر خاسلەتی "جووڵانەوە"بوونی خۆی دەدۆڕێنێ.[1]

جووڵانەوە بریتییە لە کردەوەیەکی کۆییی رێکخراو. بە پێناسەیەکی هێترۆژێن، بەڵام تا رادەیەک چەسپاو و، بە هەندێ تێڕوانینی هاوبەش لە کۆمەڵگا، هەندێ هێڵی فکری، ویست و داخوازی هاوبەش. هاوکات جووڵانەوەیەک لە لایەکەوە پێویستی بە هەستێکی هاوپشتی و هاریکاری (solidarity) بەشدارانی هەیە و لە لایەکی دیکەشەوە، بە بەرهەڵستکاری، ململانی و کێشەیەک لە گەڵ سیستەمی فکری و سیاسی سەقامگیردا. جووڵانەوە، واتە رەخنە لە سیستەمی جێگیر و نۆرمی زاڵ. هەر بەم مانایەش گرینگە

ئەوەش بگووترێ کە مەبەست لە گۆڕانکاری مەرج نییە هەمیشە گۆڕانکارییەکی چاوێنی لە کۆمەڵگا و دامەزراوەکانی کۆمەڵگادا بێت، بەڵکوو ئەم گۆڕانکارییە زۆر جاران لە ئاستێکی ئاگایی و وشیاریدا روو دەدات، واتە ئاگایی و مێنتالیتەی زاڵ دەگۆڕێت.

هەڵبەت، دیارە جووڵانەوەیەک دەبێ لە ئاستی زەمانیشدا بەردەوامییەک لە خۆی پێشان بدات و لەمەش گرینگتر، جووڵانەوەیەک نابێتە داکێشرێتە ئاستی هەڵگران و بەشدارانی ئەم. چونکو لە حاڵێکدا سنوورەکانی شوێنیی جووڵانەوەیەک نادیارە و نابێ داکێشرێتە ئاستی پێناسەکردنی سنوورەکانی بەشدارانی ئەم جووڵانەوەیە، دیاریکردنی سنوورەکانی گرووپە بەشدارەکان لەوانەیە دژوار نەبێت. جووڵانەوەیەک هەمیشە لە پێکهێنەرانی خۆی گەورەتر، بەهێزتر و بەرفرەوانترە. ئەگەر بەشدارن کۆنکرتن وا جووڵانەوە خۆی دیاردەیەکی ئابستراکتە. بەم مانایە و بەتایبەت ئەگەر ئێمە لە روانگەیەکی نومینالیستییەوە (nominalism) بۆ پرسیارەکە برۆین، ئەوسا هەر وەک مێلووچی جەخت دەکا، جووڵانەوە تەنیا چەمکێکی شێکارانەیە (analytical concept) نەک دیاردەیەکی ئەزموونی (empirical phenomena) و چاوێنی.

زۆر باشە، ئێستا پاش ئەم پێناسەیە، ئایا دەتوانین بڵێین کە ئێمە لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا، دیاردەیەکمان بە ناوی جووڵانەوەی ژنان هەیە؟ وەڵام من نەرێنییە. نا، من پێموانییە ئێمە بتوانین ئیدیعایەکی وا بکەین. چونکو ئیمە ئەگەر چی لە کوردستاندا کۆمەڵێ رێکخراو و ئەنجومەن و بنیاتی جۆراوجۆرمان هەیە، بەڵام لە نێوان ئەم گرووپانەدا، هاریکارییەکی کردەوەیی ئەوتوێ رێکخراو و سیستماتیک نییە؛ ئەجێنداکانی ئەوان یەک نییە؛ ئەوان خاوەنی کردێکی رێکخراو و هاوبەش نین؛ تەنانەت گرفتێکی هاوبەش و زۆر جاران کێشەیەکی هاوبەشێش پێکەوەیان گرێ نادات. پێوەندی نێوان ڕێکخراوە سیاسییەکانی ژنانی کورد و ناوەوەی وڵات فرە لاوازە. لە ئاستی رێکخراوەییشدا، زۆر جاران ئەم پێکهاتانە، زیاتر فۆرمێکی ئیدارییان هەیە. دیارە ئێمە ژمارەیەکی بەرچاوی NGOمان هەیە، بەڵام بوونی هەندێ کۆمەڵە و رێکخراوە بەتەنیا جووڵانەوە ساز ناکات.

کە دەڵێم دیاردەیەک بە ناوی جووڵانەوەی ژنان لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا نییە، حەز دەکەم هاوکات ئەوەش بڵێم کە لە براوەردێکی سەرپێی مێژووییدا، کۆمەڵگای کوردی دوای شۆڕش بە هۆی جووڵانەوەیەکی بەرفرەوانی سیاسی، گۆڕانێکی زۆری بەسەردا هاتووە و ژنان وەک بەشێکی بەرچاو و جددی چالاکییەکان و خەبات لە هەموو بوارەکاندا دەوریان گێڕاوە. بەتایبەت ئێمڕۆ ئێمە بۆ یەکەمجار شایەدی سەرهەڵدان و سازبوونی ژمارەیەکی زۆر کۆمەڵەی سەربەخۆ و رێکخراوی ناحکومین لە کوردستاندا. سەرەڕای هەموو گرفت و لەمپەرە قانوونی و سیاسییەکان، ژنان لەم بیست ساڵانەی دواییدا توانیویانە بۆ یەکەمجار لە کوردستاندا، کۆمەڵە و رێکخراوەی تایبەتی خۆیان درووست بکەن. ئەم دیاردەیە نە تەنیا نابێ بەکەم بگرترێ، بەڵکو دەبێ وەک هێما و نیشانەیەکی بەهێزبوونی خولیا (tendence)و سازبوونی زەمینەکانی جووڵانەوەیەک ببیندرێت. ئەمە هاوکات دابڕینێکە لە نەریتێکی زاڵی پیاوساڵار لە ژیانی رێکخراوەییدا و هەروەها نیشانەی تێگەیشتنێکی نوێ و جیاوازە لە چەمکی سیاسەت و بڕوا بە گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی. بەڵام هەمووی ئەمانە هێمای زەمینەکان و هەنگاوەکانی سەرەتایی پێکهێنانی جووڵانەوەیەکن، نەک جووڵانەوە خۆی. ئەمانەش هەر وەک گووتم زیاتر بەرهەمی ئەم دە بیست ساڵەی دوایین.

کە دەڕێتەوە سەر جووڵانەوەی ژنانی ئێران، وا دەکرێ زۆر بە راشکاوی بڵێین کە ئەم جووڵانەوەیەش، بەو پێناسەی کە من پێشتر ئاراستەم کرد، بەرهەمی ئەم ساڵانەی دواییە. واتە ئەگەر چی دەکرێ رەچەڵەکناسی و جینیالۆژی ئەم جووڵانەوەیە بگەڕێنینە بۆ ئەو چالاکی و هەولانەی هەر لە ناوەراستەکانی سەدەی نۆزدە و بەتایبەت دوای شۆڕشی مەشروتە لە لایەن هەندێ لە نوخبەکانەوە دەستی پێکرد، بەڵام ئێمە تا دوو دەیە لەمەوبەر شتێکمان بە ناوی جووڵانەوەی ژنان لە ئێراندا نەبووە. هەر لەم پێوەندییەشدا دەبێ ئێمە سەیری سەرهەڵدانی جموجۆڵ و چالاکی ژنانی کورد بکەین، بەم جیاوازییە کە بە هۆی بارودۆخی تایبەتی کۆمەڵایەتی، سیاسی و ئابووریی کوردستان، ئەم چالاکییانە درەنگتر دەستیان پێکرد، پانتاییان تەسکتر بوو و بەردەوامیشیان کەمتر.

پرسیارێک ئەوەیە کە ئەگەر ئێمە دەتوانین بە پێچەوانەی کوردستان، دەسنیشانی بوونی جووڵانەوەیەکی ژنان لە ئێراندا بکەین، ئەوسا ئایا ئەم جموجۆڵی و چالاکییانەی لە کوردستاندا هەن بەشێکن لە جووڵانەوەی ژنانی ئێران یان خود، دەستپێک و سەرەتاکانی جووڵانەوەیەکی سەربەخۆی ژنانی کورد پێکدێنن؟ ئایا سەرهەڵدانی ئەم جموجۆڵ و کۆمەڵە چالاکییانە، پێوەندی بە ئاگاییەکی نەتەوەییەوە هەیە یان خود ئەمانە زیاتر گرێدراو و تابعێکی بارودۆخی تایبەتی سیاسی ئێرانن؟

ئاوڕێی خێرا لە جووڵانەوەی ژنان

یەکێ لە تایبەتمەندییەکانی جووڵانەوەی ژنان، بەتاکمانەوە و بەکەمگرتنی هەمەلایەنەی حکومەت، بزووتنەوەی چەپ و جووڵانەوەی لیبراڵی بە داواکارییەکانی ئەوان بووە. واتە لە حاڵێکدا ژنان یەکێ لە توێژە بەشدار و چالاکەکانی شۆڕش و جووڵانەوەی خوێندکاری بوون، لە کردەوەدا، هیچکام لە ئەجێنداکانی ئەوان، نەبووە ئەجێندایەکی سەرەکی شۆڕش و هەر دوای هاتنە سەرکاری حکومەتی ئیسلامیش، پرسەکانی ئەوان لە پەراوێزی ویستە گشتییەکاندا بێسەروشوێن چوون. زیادەڕەوی نابێ ئەگەر بڵێین کە لەسبەی رۆژی شۆڕشەوە، هیچکام لە پرسە سەرەکییەکان، بە ئەندازەی پرسی ژنان لە لایەن بەشێکی زۆری هێزە سیاسییەکانەوە پشتگوێ نەخران. دیارە بەشیک لە هێزە سیاسییەکانی ئەوکاتی ئێران و کوردستان، مەسەلەی داکۆکی لە مافی ژنان شوێنێکی گرینگی لە سیاسەت و چالاکی ئەواندا هەبوو. ئەم هێزانە بەڵام هیچکامیان هێزێکی بەرچاوی جەماوەرییان لە ئێراندا نەبوو. لەوانەیە لەم نێوەدا، "جبهە دمکراتیک ملی ایران" یەک لەو نموونە ریزپەڕانە بێت کە داکۆکییەکی پتەوی لەم پرسە کرد. لە کوردستانیشدا، جیاوازییەکی بەرچاو لە نێوان بۆ وێنە حیزبی دێمۆکرات و کۆمەڵەدا دەبیندرا، بەڵام ئەم کێشەیە لە کوردستاندا هیچ ماددییەتێکی نەبوو، چونکو حکومەت دەسەڵاتێکی لە کوردستاندا نەبوو تا بتوانێ ئەم یاسا نوێیە بەڕیوە بەرێت. هاوکاتیش هێرشی کۆماری ئیسلامی بۆ کوردستان هەموو جموجۆلییەکی کوردستانی خستە ژێر تاوی ئەم رووداوە.

سەرکوت و خستنەپراوێزی ژنان کە سێ هەفتە دوای شۆڕش دەستی پێکرد، یەک لەو پرسیارانە بوو کە لە لایەکەوە زەمینەی سەرکوتی جووڵانەوەکانی دیکەی مەیسەر کرد و، لە لایەکی دیکەشەوە، نیشانی دا کە بەداخەوە پرسی ژن و مافی ژنان لای زۆربەی هێزە سیاسییە بەرچاوەکانی ئەوکاتی ئێران، پرسێکی جددی و شیاوی داکۆکی نەبوو. لە ئیسلامییەکانی حکومەتی وەک "طالقانی"یەوە گرتوویەتی تا ئەوانەی دەرەوەی حکومەت، وەک "شریعتمداری"، لە هێزە چەپەکانی وەک "راه کارگر" و تا سازمان چریکهای فدایی"، گرتوویەتی تا "حزب توده" و لیبرالەکانی ناو حکومەتە گرتوویەتی تا "جبهه ملی" هیچکامیان لە ئاستی سەرکووتی ژنان و کپکردنیان هەڵوێستێکی جددییان نەگرت و بە هیندیان دانەنا.

سەرنجراکێش ئەوەیە کە سەرۆکان و ئایدیۆلۆگەکانی حکومەتی ئسیلامی (لە شریعتی، خمینی و طالقانی تا ئەوانی دیکە)، ئەگەر لە سەرەتادا سەبارەت بە ئازادییە سیاسییەکان، لە روانگەیان سەبارەت بە چەپەکان، لە روانینیان بە پرسی نەتەوەییدا درۆیان کرد و هەڵوێستێکی زۆر پراگماتیستییان گرت، وا سەبارەت بە پرسی ژنەوە، سەرەڕای هەندێک درۆ، بە گشتی هەر لەسەرەتاوە بە ڕاشکاوی رایانگەیاند لە کوێ راوەستاون، بەڵام ئەم هەڵوێستانە هیچکات بەئەندازە کافی بە مەترسیدار لە قەڵەم نەدران. لای ئەم هێزانە، خەبات بۆ رزگاری چینایەتی، نەتەوایەتی یان خەباتی دژی ئەمپریالیستی لە پرسی رزگاری و ئازادی ژنان گرینگتر بوو.
سەرنجراکێش ئەوەیە کە سەرۆکان و ئایدیۆلۆگەکانی حکومەتی ئسیلامی (لە شریعتی، خمینی و طالقانی تا ئەوانی دیکە)، ئەگەر لە سەرەتادا سەبارەت بە ئازادییە سیاسییەکان، لە روانگەیان سەبارەت بە چەپەکان، لە روانینیان بە پرسی نەتەوەییدا درۆیان کرد و هەڵوێستێکی زۆر پراگماتیستییان گرت، وا سەبارەت بە پرسی ژنەوە، سەرەڕای هەندێک درۆ، بە گشتی هەر لەسەرەتاوە بە ڕاشکاوی رایانگەیاند لە کوێ راوەستاون، بەڵام ئەم هەڵوێستانە هیچکات بەئەندازە کافی بە مەترسیدار لە قەڵەم نەدران.

دوای سەرکووتی ئێعترزاتی ژنان لە سەرەتای شۆڕش، نزیک بە بیست ساڵی پێچوو تا ژنان دووبارە، بەڵام ئەمجارە وەک جووڵانەوەیەکی تازەلەدایکبوو و بە هێزێکی زیاتر و بە بنەمایەکی کۆمەڵایەتی بەرفرەوانترەوە، بێنەوە مەیدان. بەم چەشنە دەکرێ بڵێین جووڵانەوەی ژنان، وەک جووڵانەوەیەکی سەربەخۆ، بەر لە هەموو شت بەرهەمی دوای شۆڕش و یان درووستترە بڵێین دوای کۆتایی شەڕی ئێران و عێراق و دەیەی نەوەدە. رەنگبێ دەرچوونی گۆڤاری "زنان" لە ساڵی ١٩٩٢، هێمایەکی خویا بێت بۆ دەستنیشانکردنی رێژەیی رێکەوتێکی لەدایکبوونی جووڵانەوەکە (کە ئەمەش هەڵبەت هاوکاتیش بوو لەگەڵ سەرهەڵدانی گووتارت فێمینیسمی ئیسلامی). چۆنییەتی ئەم گۆڕانکارییە هەم ئاڵۆزە و هەمیش لە مەجالی ئەم کوتارە وتارەدا نییە، بەڵام حەز دەکەم ئاماژە بە یەکێ لەم هۆکارانە بکەم کە بە بڕوای من دەورێکی گرینگی لە سەرهەڵدانی ئەم ڕەوتە نوێیەدا هەبووە. ئەویش بە بڕوای من گۆڕینی رێژەیی ناوەرۆکیی جووڵانەوەی ژنانی ئێران بوو لە جووڵانەوەیەکی بە ناوەرۆکی حقوقییەوە بە جووڵانەوەیەکی خویاتری سیاسییەوە. رەنگبێ سازدان و دەستپێکردنی بەشە جیاوازەکانی "مطالعات زنان" لە زانستگاکانی نموونەیەکی باش بێت بۆ دەستنیشانکردنی ئەم گۆڕانکارییە.

کە دێتە سەر رۆژهەڵاتی کوردستان، ئێمە پێشتر هیچکات خاوەنی جووڵانەوەیەکی ژنان نەبووین. چالاکی و بەشداری ژنان لە سیاسەت و لە بوارە کۆمەڵایەتییەکاندا، پاشکۆیەکی سیاسەتی حیزبی یان خود بەشێکی جووڵانەوەیەکی گەورەتر بووە کە هیچ پێناسەیەکی سەربەخۆی فێمینیستی پێوە دیار نەبووە. ئەزموونی دوای ١٩٧٩ لە کوردستاندا، رێگەی بۆ بەشداری هەراوی ژنان لە جووڵانەوەی نەتەوەیی و خەبات لە دژی کۆماری ئیسلامی کردەوە و بۆ یەکمجار، بە تایبەت لای هێزە چەپەکاندا، کۆمەڵانێکی بەرچاوی ژنان بەشداری راستەوخۆی کاری رێکخراوەیی، پێشمەرگایەتی و سیاسییان کرد و کادرێکی نوێی ژنانی سیاسی لە کوردستاندا ساز بوو. بەڵام ئەمانەش سەرەڕای هەموو تەئسیر و کارتێکەرییان لە سەر پرسی ژن، ئەم پرسەیان تەنیا لە چوارچیوەی سیاسەت و رۆژەڤێکی گشتیتری سیاسیدا سەیر دەکرد. واتە ئەم بەشدارییە وەک پاشکۆیی خەباتێکی گشتی بوو کە لەودا پرسی تایبەت و ویستەکانی ژنان هیچ تەوەرێکی تایبەتی پێک نەدەهێنا. لە پاڵ ئەمەش دەبێ دان بەوەدا بنێین کە بەشێکی چالاکی ئەوانەی لە کوردستاندا چالاکی سەربەخۆی ژنانیان وەرێخست، پەروەردەی ئەو حیزبە سیاسییانە، بەتایبەت هێزە چەپەکان، بوون.

لەم بیست ساڵەی دواییشدا، ئاڵوگۆڕێکی بەرچاو لە دێمۆگرافی کوردستان و هەروەها لە مێنتالیتەی خەڵکدا پێکهاتووە. خودی پەراوێزخستنی ژنان لە لایەن کۆماری ئیسلامی و دەرهاوێژتنی ئەوان لە بوارە گشتییەکاندا، لە کردەوەدا دژکردی خۆی هەبوو و بەشێ لە ئەنجامەکانی، بەپێچەوانەی مەبەستە سەرەتاییەکانی کاربەدەستانی حکومەت تەواو بوو. هەر ئاماژەیە بەمە کافییە کە ئێمڕۆ رێژەی خوێندکارانی ژنی زانستگاکان لە شەست لەسەد تێپەربووە.

ئێمە چۆن دەتوانین لەم جموجۆڵ و چالاکییە بەرفرەوانە تێبگەین کە لەپڕ لەم دە بیست ساڵانەی دواییدا سەری هەڵداوە؟ چۆن بوو لە پڕ دەیان NGOی ژنان و دەیان رێکخراو و کۆمەڵەی کۆمەڵایەتی، فەرهەنگی، حقوقی و سیاسی لەدایک بوون؟

من پێموایە دەکرێ زۆر بە سەرپێیی و خێرایی ئاماژە بە چەند ماکی گرینگ بکەین.

یەکەم: سیاسەتی کۆماری ئیسلامی کە سیاسەتێکی تەواو پەراوێزخەرانە بوو لەمەر ژنان، ناتەباییەکی بەرچاوی هەبوو لە گەڵ ئەنجامی ئاڵوگۆڕەکان و بەتایبەت گۆڕانی باری دێمۆگرافی کوردستان و ڕێژەی باڵای خوێندەواری ژنان لە کوردستاندا.

دووەم: کێشەی رۆژانەی ژنان لە گەڵ حکومەتی ئیسلامی و رێساکانی زاڵ بەسەر دەستوور و کۆمەڵگادا. ئەم کێشەیە ئەگەرچی هەمیشە کێشەیەکی سیاسیی بووە، بەڵام دەیتوانی و توانیشی، لە قاوغێکی زیاتر حقوقیدا بێتە مەیدان و رەنگێکی حقوقیش لە داواکارییەکانی بدات. ئەمەش سەرەڕای هەموو نەیاری و تەگەرەی حکومەتی، تەحەمولی هاسانتر بوو.

سێیەم: ونبوونی ڕێکخراوە سیاسییەکان لە مەیدانی چالاکی ناو وڵات و هەروەها لە کردەوەدا، گوێپێنەدان و بایەخپێنەدانی ئەو هێزە سیاسییانە بە پرس و گرفتە ڕۆژانەکانی ژنان، ئەوانی ناچار کرد، تا بەدوای فۆرم و شێوە چالاکی تازەتردا بکەون.

چوارەم: کرانەوەیەکی ڕێژەیی کەشی سیاسی لە ئێران لە دوای شەڕ و بەتایبەت دواتر لە دەورەی سەرۆک کۆماری خاتەمیدا. ئەم کەشە، مەیدانی بۆ کاری مەدەنی زیاتر فەراهەم کرد. دوای شەر زەمینەی زۆر لەو بیانووانە تەواو بوو کە ژنیان لە ماڵەوە دەبەستەوە و ئەم نارەزایەتییە هەر بۆیە لە ناو خودی ژنانی لایەنگری حکومەتیشەوە دەستی پێکرد و سەرەتای سازبوونی ئەو ئاراستەیە بوو کە بە فێمینیزمی ئیسلامی ناوبانگی دەرچوو.

پێنجەم: پێوەندی زۆر بەرفرەوانتری خەڵکی ناوەوە و دەرەوەی وڵات، لەوان سەردانی ژنانی دەرەوەی وڵات و پێوەندییەکی بەهێزتری نێوان ژنانی کوردستان و ئوروپا و، لە لایەکی تریشەوە پەرەسەندنی تەکنۆلۆژی نوێ، ئینتەرنێت و بە گشتی هاوپێوەندییە تەکنیکییە نوێیەکان و بەم پێیەش ئاڵوگۆڕێکی زیاتر و نزیکتری ئەزموونی لە نێوان ژنانی ناوەوە و دەرەوەی وڵات دەورێکی کەمی لەم ڕەوتەدا نەبوو.

شەشەم: چالاکانی ژن لەم دەورەیەدا، پێوەندییەکی بەهێزیان بە ڕێکخراو و کۆمەڵە جیاوازەکانی ژنانی ئێرانەوە هەبوو و بەشێکی بەرچاوی چالاکانی کوردیش هەر ئێستاش لە شارە گەورەکانی دەرەوەی کوردستاندا دەژین. بۆیەش، ئەم ڕەوتە لە کوردستاندا لە پێوەندەی لەگەڵ ڕەوتی سازبوونی جووڵانەوەی ژنانی ئێراندا پێکهات و پێوەندی بە پرسی نەتەوەیی و جووڵانەوەی ناسیۆنالیستی یان هەر نەبوو، یان فرە لاواز بوو.

کەوایە زەحمەتە ئێمە جموجۆڵی و چالاکییە حقوقی، کۆمەڵایەتی، فەرهەنگی و سیاسی ژنان لەم دوو دەیەی دواییدا، وەک پاشکۆ، یان تابعێکی جووڵانەوەی نەتەوەیی لە قەڵەم بدەین. من پێشتر ئاماژەم بە بەشێک لەم هۆکارانە کرد، بەڵام دەکرێ دیسان باسی ئەوەش بکەین کە:

یەکەم: حیزبە سیاسییەکان لەم قۆناغەدا کە جووڵانەوەی ژنان سەریان هەڵدا، نەتەنیا هیچ ئامادەییەکی چالاکانە و تەنانەت فیزیکیان لە ناو وڵاتدا نەبوو، بەڵکو بە شێوەی جیاوازیش دژایەتی سەرهەڵدان و بەهێزبوونی ئەم جووڵانەوە نوێیە و سازبوونی ڕێکخراوە نادەوڵەتییەکانیان دەکرد و بە گومانەوە سەیریان دەکردن و لە باشترین حاڵەتدا، پێیان وانەبوو ئەم چالاکییانە هیچ دەورێکی گرینگی سیاسی بگێڕن.

دووەم: ماکێکی سەرەکی و گرینگی ئەم جووڵانەوەیە لە ئاستی گووتاری ماف، گوتاری شاروەندی و داخوازی کۆمەڵگایەکی مەدەنیدا دەبێ پێناسە بکرێت، کە ئەم گووتارانە، نەتەنیا لە گووتاری ناسیۆنالیزم دوور بوون، بەڵکوو بگرە زۆر جارانیش وەک دژی ئەم گووتارە لە قەڵەم دراون.

سێیەم: داخوازییەکانی ژنان و بواری هێنانەئارای ئەم داخوازییانە بەر لە هەموو شت و بەتایبەت لە کۆتایی نەوەدەکاندا، لە ئاستی مەیدانی و ژیانی ڕۆژانەی ژناندا بوو و بە تایبەتی ڕەهەندە جیاواز و ئەنجامەکانی یاسایی ژیانی ئەوانی لە کۆمەڵگا و خێزاندا دەگرتەوە. ئەم پرسانە، پرسی میرات، مافی سەرپەرشتی منداڵ، مافی جیابوونەوە، مافی کار لە هەندێ بواردا و هتد بوون کە دەکەوتنە دەرەوەی گووتاری سیاسی حیزبەکان و تەنانەت دەرەوەی تێگەیشتنی زاڵ لە سیاسەت. بە واتەیەکی دیکە، ئەم داواکارییانە، کۆنکریت بوون و ماکێکی ئابستراکت یان گشتییان پێوە دیار نەبوو.

کەوایە زۆربەی داواکارییەکانی ژنان لە کۆتایی نەوەدەکان، لە خانەی یەکسانی حقوقی و گۆڕانی یاسادا بوون. لە بەراوردێکی مێژووییدا، دەکرێ بڵێین، ئەم ویستانە سەر بە قۆناغ یان شەپۆلی یەکەمی فێمینیزم بوون. دواتر لەم دەساڵەی ڕابردوودا دەکرێ بڵێین، داواکاری یەکسانی حقوقی بەرەبەرە گۆڕاوە بە داواکاری یەکسانی سیاسی. ئەوە هەر لەم قۆناغەشدایە کە چالاکی ژنانی کورد بەرە بەرە سیمایەکی زیاتر "کوردی" بەخۆیەوە گرتووە. چۆنییەتی ئەم گۆڕانکارییە هەم ئاڵۆزە و هەمیش لە مەجالی ئەم کوتارە وتارەدا نییە، بەڵام حەز دەکەم ئاماژە بە یەکێ لەم هۆکارانە بکەم کە بە بڕوای من دەورێکی گرینگی لە سەرهەڵدانی ئەم ڕەوتە نوێیەدا هەبووە. ئەویش بە بڕوای من گۆڕینی ڕێژەیی ناوەرۆکیی جووڵانەوەی ژنانی ئێران بوو لە جووڵانەوەیەکی بە ناوەرۆکی حقوقییەوە بە جووڵانەوەیەکی خویاتری سیاسییەوە. ڕەنگبێ سازدان و دەستپێکردنی بەشە جیاوازەکانی "مطالعات زنان" لە زانستگاکانی نموونەیەکی باش بێت بۆ دەستنیشانکردنی ئەم گۆڕانکارییە.

هەر لەم دەورەیەشدا بوو کە مەسەلەی جیاوازی"difference"، کە تایبەتە بە شەپۆلی سێیەمی فێمینیستییە، لە ئێران و کوردستانیشدا، کەوتە بەر باس. ئەمجارە باس لەوە بوو کە ئایا ماف و داواکارییەکانی ژنان دەکرێ بخرێتە یەکخانەی تایبەتییەوە، یان ژن، وەک دیاردەیەکی گشتی بوونی نییە و بۆیەش دەبێ سەرنجی پێناسە جیاوازەکان و ماکە پێکهێنەرەکانی ئەم ژنە گشتییە دابەزێتە سەر ژنی کۆنکرێت. واتە ئێمە دەبێ باسی ژن بە پاشخانی کۆمەڵایەتی، ئێتنیکی و ئابووری جیاواز بکەین. لەم دەورەیە و لە درێژەی ئەم ڕەوتەشدا بوو، کە بە بڕوای من بەشێکی بەرچاوی ڕێکخراو و کۆمەڵەکانی ژنان لە کوردستاندا، سیمایەکی نەتەوەیی دیارتریان بە خۆیانەوە گرت.

لەم قۆناغەدا، بەشێکی زۆری ئەو ڕێکخراو و کۆمەڵانەی لە کوردستاندا، بەتایبەت لە سنە و دەورانپشتی، ئاشکراتر لە جاران، ژنبوون و کوردبوونیان بەیەکەوە ئامێتە کرد. ئەم ڕەوتە هەڵبەت بەداخەوە بەو هەراوییەی پێشووی، کەمتەمەن بوو و بە تووندی کەوتە ژێر سەرکووتی ڕژێمی کۆماری ئیسلامی و بەشێکی بەرچاوی کارگێرانی ئەم ڕەوتە یان کەوتنە زیندان و یان وڵاتیان بەجێ هێشت و یانیش بە شێوەیەک چوونە ناو ڕێکخراوە و چالاکییە سەرانسەرییەکانی ژنان، لەوان کەمپەینی یەک میلیۆن واژۆ.

بە کورتی دەبێ بڵێین کە پێوەندی ژنانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە جووڵانەوەی ژنانی ئێرانەوە بەهێزتر بووە و ئەوان خۆیان زیاتر وەک بەشیک لەم جووڵانەوەیە پێناسە کردووە تا بەشێک لە جووڵانەوەی نەتەوەیی. بەڵام هەر وەک گووتم، ئەم گرێدراوییە بە پێناسەی نەتەوەیی لەم دواییانەدا بەهێزتر بوو، بەڵام تا ئێستا نەگەیشتووەتە پێوەندییەکی ئەوتۆیی دیار و بەرچاو بە جووڵانەوەی سیاسیی نەتەوەیی کوردەوە. مەسئولیەتی بەشێک لەم پێوەندییە لاوازەش لە ئەستۆی جووڵانەوەی نەتەوەییە.

بە کورتی چالاکی و جموجۆڵی ئێستای ژنانی کورد ناکرێ لە دەرەوەی ئەو پاشخان و زەمینە سیاسی، فکری، کۆمەڵایەتییانە ببیندرێ کە جووڵانەوەی ژنانی ئێران سەری تێدا هەڵداوە. بەم پێیەش ژنانی کورد وا پێدەچێت بەشیک لەم جووڵانەوە بن و هەر لە خانەی ئەم جووڵانەوەیەشدا شیاوی شیکردنەوە و هەڵسەنگاندن بن. هاوکات ئێمڕۆ ماکی نەتەوەیی لەم جووڵانەوەیەدا لە بەراورد لەگەڵ بیست ساڵ لەمەوبەر زۆر بەرچاوترە، بەڵام ئەمە تەنانەت ڕەوتی چاکخوازی کوردەکانیش و لایەنەکانی دیکەش دەگرێتەوە. دەکرێ بڵێین گووتاری نەتەوەیی بە گشتی بەهێزتر بووە و ئەمەش دەبێ هۆکارەکانی لە دەرەوەی هێزە سیاسییەکانی نەریتییەکانی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بدۆزینەوە، لەوان لە ڕەوتێکی بەجیهانیبوون، و هەروەها لە کاتێکەری جووڵانەوەی نەتەوەیی باشووری کوردستان و تا ڕادەیەکیش چالاکییەکانی پارتی ژیانەوەی کوردستان.

پرسی ژنان لە دۆخی ئێستادا

ئێمڕۆ کێشەی ژنانی کورد دوو بوار بە خۆیەوە دەگرێت. لە لایەکەوە پرسی ژنان لە جووڵانەوەی نەتەوەیی کوردیدا و لە لایەکی دیکەشەوە، ئەم پرسە لە ئاست جووڵانەوەی سەوزدا. بە بڕوای من تا ئێستا جیاوازییەکی زۆر بنەمایی و ناوەرۆکی لە نێوان هەڵسوکەوتی ئەم دوو جووڵانەوەیە لەمەڕ پرسی ژناندا نەبووە. کە دەگەڕێتەوە سەر پرسی ژنان لە جووڵانەوەی کوردیدا، وا ئەم پرسە هەمیشە لە ئاستی درووشم و ڕێتۆریکی سیاسیدا ئامادەیی هەبووە، بەڵام لە بنەڕەتدا، کاریگەرێکی کردەوەیی و دەستکەوتێکی بەرچاوی کردەوەیی نەبووە، بەتایبەت کە ئەم هێزانەی کە پرسی ژنیان بە گرێبگتر گرتووە، دەرفەت و بواری کاریان لە ناو وڵاتدا نەبووە. کەوایە، سیاسەت و تەئسیری جووڵانەوەی کورد لەسەر پرسی ژنان، زیاتر هێمایی بووە تا واقعی. لە لایەکی دیکەشەوە، پرسی ژنان لای هێزە سیاسییەکان زۆر جاران داکێشراوەتە ئاستی ئەمرازێک بۆ دژایەتی لەگەڵ سیاسەتەکانی دژی ژنانی حکومەتی ئێران و کەمتر وەک گرفتێکی ساختاری و کێشەیەکی کۆمەڵگای کوردەواری ئاوڕی لێدراوەتەوە.

کە دەگەڕێتەوە سەر جووڵانەوەی سەوز وا لە دوو ڕووەوە ئەمانە گرفتیان بە یەکەوە هەیە. (لە هەڵبەت من لێرە تەنیا لە ئاستێکی شیکارییانە، جووڵانەوەی ژنان و جووڵانەوەی سەوز لێک جیا دەکەمەوە، چونکو بەشێکی گرینگی جووڵانەوەی سەوز لە جووڵانەوەی ژنان پێکهاتووە.)

یەکەم وەک بەشێک لە جووڵانەوەی ژنان. تا ئێستا لە لایەن جووڵانەوەی سەوز هیچ گرینگییەکی تایبەت بە داواکاری و پێگەی ژنان نەدراوە. مامڵەی جووڵانەوەی سەوز لەگەڵ جووڵانەوەی ژنان، مامڵەیەکی ناڕەوا بووە، چونکو سەرەڕای بەشداری بەرچاو و سەربەخۆی ژنان لە جووڵانەوەی سەوزدا، هێشتا ئەجێنداکانی تایبەتی ژنان شوێنێکی بەرچاوی لە پلاتفۆرم و گەڵاڵە سیاسییەکانی ئەم جووڵانەوەیەدا نەبووە. لەم ڕوویەوە، گەڵاڵە سیاسییەکان تا ئێستا سیمایەکی دیاری پیاوسالارانەیان هەبووە.

گرفتی دووەم پێوەندی بە ڕەهەندی نەتەوەیی پرسی ژنان لە کوردستانەوە هەیە، کە لەم ڕوویەشەوە تا ئێستا گووتاری زاڵ بەسەر جووڵانەوەی سەوزدا، گووتارێکی ناوەندگەرا بووە و مەسەلەی نەتەوەیی بە هێچ چەشنێ لە لایەن جووڵانەوەی سەوزەوە ئاماژەی پێنەدراوە و وەک گرفێکی جددی سەیری نەکراوە.

بەشێک لە بەشدارانی جووڵانەوەی سەوز مەسەلەی یەکێتی جووڵانەوەکە، دەکەنە بیانوویەک بۆ پشتگوێخستنی داواکارییەکانی ژنان. لای ئەوان ئەم داواکارییانە لە خانەی جیکڵدانەی ئێستای جووڵانەوەکەدا نییە و ناوەرۆکێکی پەرگیری هەیە و، بۆیەش پێیان وایە دەبێ بە ئیحتیاتەوە مامڵەی لەگەڵ بکرێت و زۆر زەق نەکرێتەوە. بەشێکی دیکەی جووڵانەوەکەش، ڕوانینیان بە مەسەلەی ژنان تا ئێستاش لە زۆر ڕووەوە ناتەبایە لە گەڵ ویست و داواکارییەکانی جووڵانەوەی ژنان.

بە کورتی، ئێمڕۆ ژنانی کورد، بە بڕوام من، دەشێ هاوکات لەگەڵ پێداگری لەسەر داواکارییەکانی خۆیان و هەوڵدانیان لە پێناو ڕادیکالیزەکردنی جووڵانەوەکە، ئەم پرسە بە شێوەیەکی پتەوتر بە جووڵانەوەی نەتەوەیی و پرسی نەتەوەیی گرێ بدەن. پرسی ژنانی کورد دیارە لە دەرەوەی پرسی نەتەوەیی کورد نییە و هەر بۆیەش ژنان دەبێ لەم ئاستەشدا هەول بدەن ئەجێنداکانی خۆیان بکەن بە بەشێک لە ئەجێندای جووڵانەوەی نەتەوەیی و وەک بەشێک لەم جووولانەوەیە، بەڵام هاوکات بە هەندێ داواکاری تایبەتی خۆیانەوە، لەگەڵیدا بن. دیارە بۆ ئەوەی ئەم جمۆجۆڵییە قەوارەی جووڵانەوەیەک بە خۆیەوە بگرێ، گرینگە کە هەموو بەشەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی هەول بدەن پرس و داواکارییەکانی ژنان بە بەشێکی سەرەکی پرسەکانی خۆیان و وەک بەشێکی جیانەکراوەی مافی نەتەوەیی دابنێن. ئەوسا ئەم جمۆجۆڵە بۆی هەیە ببێتە جووڵانەوەیەک و دەورێکی زۆر بەرجەستەتر لە جووڵانەوەی نەتەوەییدا یاری بکات و بەم چەشنەش، وەک جووڵانەوەیەکی بەهێزتر و وەک بەشێک لە جووڵانەوەی نەتەوەیی، ڕەنگ و ڕوو و ناوەرۆکی جووڵانەوەی سەوز بە سودی خۆیان تووشی گۆڕان بکەن.

ستۆکهۆلم، ٥ مارس ٢٠١٠

 ئەم وتارە لە سیمیناری یەکرۆژە بە بۆنەی هەشتی مارس پێشکەش کرا. ئەم سیمینارە ڕۆژی شەممۆ ٦ی مارس بە هاوکاری یەکێتیی ژنانی دیمۆکراتی کوردستان لە زانستگەی ستۆکهۆڵم بەڕێوەچوو.